

Fra Videnskabernes Selskab i Upsala.

Nova Acta. Series III. Vol. IV. Fasc. 1. Upsala 1862.

Upsala Universitets Årsskrift 1861.	Philosophi, Språkvetenskap och Historiska Vetenskaper.
— — — —	Räts- och Stats Vetenskaper.
— — — —	Mathematik og Naturvetenskap.
— — — —	Theologi.
— — — —	Medicin.

Fra Vetenskaps-Akademiens i Stockholm.

Kongliga Svenska Vetenskaps-Akademiens Handlingar. Ny Följd III Band, 2 Hefte. Stockholm 1860.

Öfversigt af Kongl. Vetenskaps-Akademiens Förhandlingar 18de Årgången 1861. Stockholm 1862.

Meteorologiska Iakttagelser i Sverige, II Band 1860. Stockholm 1862.

Mødet den 20de Marts.

Hr. Professor *Steenstrup* fremlagde paa egne og Medarbeiders Hr. Dr. phil. *Lützens* Vegne Beskrivelse og Afbildning af en ved de danske Kyster i Begyndelsen af Novbr. 1862 opdreven kæmpestor *Klumpfisk* (*Mola nasus* Rt.), samt af nogle i Atlanterhavet af Dhrr. Skibscapitainer *Hygom* og *Andréa* fiskede mærkelige Smaaformer af den samme Slægt. — Fremlægningsen ledsgedes med følgende Bemærkninger:

Den *Kæmpe-Klumpfisk*, som den 4de November 1862 opdrev paa Sevedøe i Storebelt og hvilken Universitetets zoologiske Museum ved Dhrr. Birkedommer *H. V. Fiedlers* og Styrmand *Fr. Fiedlers* Omhu og Interesse for Sagen var saa heldigt allerede den 7de November at have i sin Besiddelse, udmærkede sig for det første ved sin betydelige Størrelse; dens Totallængde beløb sig nemlig til næsten 3 Alen fra Snude-spidsen til Halefinnens frie Rand, og dens Vægt, efter Jern-

baneselskabets Fragtbrev, til ikke mindre end 710 fr . Dernæst ved den noget langstrakte Form, idet nemlig den største Høide her forholdt sig til Totallængden som 3 : 5, medens et Forhold som 2 : 3 er det almindelige hos de mindre Klumpfiskeformer (*Mola Retzii* Ranzani). Fremdeles derved, at der langs henad Forkroppens Sider løb to ophøiede Kjøle, den ene over Øiet, den anden under samme, hvilket gav denne Deel af Legemet et sexkantet Gjennemsnit, som ikke findes hos *Mola Retzii*, der navnlig mangler den underste af disse Sidekjøle aldeles. Et endnu mere eiendommeligt Physiognomi fik denne Kæmpe-Klumpfisk derved, at Hovedet sprang frem foran og over den lille Mund i Form af en but kegledannet Snude eller Tryne. — Gat- og Rygfinne vare forholdsviis lave og brede (deres Høide omtrent $\frac{2}{5}$ af Totallængden eller $\frac{2}{3}$ af den største Høide), adskilte fra Kroppen ved en dyb Hudfold og tillige ved Indsnit ret vel adskilte fra den tykke Halefinne, der gik i Eet med Kroppen og hvis Rand var deelt i c. 10 afrundede Lapper. Bagved de skarpe Kjæberande fandtes ingen Spor af de hos *Mola Retzii* forekommende Tandknuder; Haleranden var ligesom beslaet med en Række af Beenstykker, anbragte i Indsnittene mellem dens Lapper; en stor Hudknogle udfyldte Spidsen af Trynen, og lidt nedenunder Munden støttedes Bugkjølen af 3 Hudknogler, af hvilke den øverste og største havde en Længde af 4 Tommer og en Tykkelse af $1\frac{1}{2}$ Tomme. Deels paa Grund af Hudens Beklædning med Beenkorn overalt saavel paa Kroppen som paa Finnerne, deels paa Grund af det paa sine Steder indtil 3 Tommer tykke, hvide, bruskhaarde indre Hudlag, kunde dog hverken disse Hudknogler eller Finnestraalernes Antal erkjendes uden Dissection. Efter denne viste det sig, at der var 12 Straaler i Brystfinnerne, 17 i Rygfinnen, 14 i Gattfinnen og 12 i Halefinnen. — Hvirvlernes Antal fandtes at være 16. Hvad Indvoldene angaaer skulle vi her kun udhæve den uparrede *Æggestok*, som svarede til den af *Home*¹⁾ givne Frem-

¹⁾ Lectures on comparative Anatomy (1828) t. VI tab. LI.

stilling deraf. I Fordøielseskanalen fandtes kun Tang (især Bændeltang) og talrige Bothriocephaler, i Leveren en uhyre Mængde Anthocephaler og paa Gjællerne c. 60 *Cecrops Latrellii* Leach.

Skjøndt der, efter vor Mening, neppe er nogen Form af Klumpfiskeslægten, om hvilken det hyppigere er bleven antegnet, at den er dreven op eller er bleven fanget ved de europæiske Kyster, end netop denne, er den dog i Reglen forsaavidt bleven miskjendt, som man i Almindelighed har slaaet den sammen med den meget mindre og i mange Henseender temmelig forskjellige *M. Retzii* (Ranz.) under det fælleds Navn »*Orthragoriscus Mola* (Linn.)«, en Benævnelse, der helst maa opgives aldeles, da den kun kan avle Misforstaaelse og Uklarhed.

De Exemplarer af Klumpfiskeslægten, som hidtil ere strandede ved de *skandinaviske* Kyster, synes alle at have været af *M. Retzii*; saaledes, foruden det af *Retzius*¹⁾ beskrevne Exemplar, et, der fandtes dødt ved Helsingør og hvoraf der mellem afdøde Pastor *H. C. Lyngbyes*, paa Universitetets zoologiske Museum opbevarede Papirer findes en Afbildning; et, der blev fanget 1849 ved Gilleleie, og hvoraf et smukt Skelet, udarbejdet af nuværende Adjunkt *Lorenzen* i Sorø, opbevares i Universitetets physiologiske Museum i Spiritus; fremdeles 3 Exemplarer i Gøteborgs Museum, hvorom Dhr. Intendant *Malm* og Mag. *Thudén* velvilligen have meddeelt os Underretning. Ved Blokhusene i det nordlige Jylland opdrev der imidlertid 1861 en to Alen lang Klumpfisk, af hvis Skelet Hr. Branddirektør *Carstensen* har indsendt nogle Stykker, som tyde paa, at det netop har været en *Mola nasus*. Forresten have vi gjenkjendt den foreliggende eller i al Fald meget nærstaaende Former i *Richardsons*²⁾ Afbildning af en ved Scarborough opdrevet »*Orthr. Mola*« af 120 Punds Vægt og en Længde af 3

1) Kongl. Svenska Vetenskaps Akademiens Nya Handlingar t. VI (1785) p. 115—21 tab. IV.

2) *Yarrell*: history of british fishes 3th edition, vol. 2 (1859) p. 432 (Træsnit).

Fod og 5 Tommer; i *O. Bryen Bellinghams*¹⁾ fortræffelige Beskrivelse af en i 1839 ved Irland fanget Klumpfisk, 4 Fod lang og 196 f tung, hvilken Beskrivelse er den eneste, som omtaler Hudknoglerne oven- og nedenfor Munden samt i Haleranden; fremdeles i den af *Storer*²⁾ afbildede Fisk, hvis Vægt angives til c. 200 f og Længden til $4\frac{1}{2}$ Fod. Endvidere synes det at være denne Art, *Home*³⁾ har afbildet, ligesom ogsaa *Domsma*⁴⁾ Afbildning og Beskrivelse af en i Middelhavet fanget Klumpfisk vistnok hører herhen; fremdeles *Houttuyns*⁵⁾ efter en ham af Professor *Burmman* meddeelt Tegning gjengivne Afbildning af en Klumpfisk fra det gode Haabs Forbjerg og sluttelig den af *Plancus*⁶⁾ afbildede 400 f tunge »*Mola altera*«, som hører til de bedre af de Fremstillinger, man har af denne Form. Derimod er det os tvivlsomt, om de af *Salviani*⁷⁾, *Rondelet*⁸⁾, *Aldrovandi*⁹⁾, *Gesner*¹⁰⁾, *Duhamel*¹¹⁾, *Ranzani*¹²⁾ og *Swainson*¹³⁾ afbildede Klumpfiskeformer forestille den samme eller andre med den mere eller mindre nærbeslægtede Former. Som Slægtsnavn bør det Cuvierske *Mola* (1798) hævdes, der har Aldersfortrinnet forud

1) *Charlesworths* magazine of natural history, new series, vol. IV (1840) p. 235.

2) Report on the fishes, reptiles and birds of Massachusetts (Boston 1839) p. 170 tab. 3 f. 1.

3) I c. f. tab. L.

4) Verhandelingen uitgegeven door de maatschappye der Weetenschappen te Haarlem. XII Deel (1770) p. 413, c. tab.

5) Natuurlyke historie of uitvoerige beschryving der dieren, planten en mineralien. I Deel (1765), 8 Stück t. 68 f. 7.

6) De Bononiensi scientiarum academia commentarii t. III (1755) p. 331 tab. VIII.

7) *Aquatilium animalium historiae liber 1^{mus}* (1554) p. 155 c. tab.

8) *Libri de piscibus marinis* (1554) p. 424.

9) *De piscibus libri V* (1613) p. 410.

10) *Historia animalium liber 4^{tus}* (1558) p. 754.

11) *Traité générale des pêches et histoire des poissons, qu'elles fournissent.* t. III (1777) p. 306 tab. 23.

12) *Novi Commentarii Acad. Scient. Inst. Bononiensis* t. III (1839) t. IV.

13) *The natural history of fishes, amphibians and reptiles.* vol I (1838) p. 199.

for *Schneiders Orthroriscus* (1801) og *Shaws Cephalus* (1804), og som Artsnavn kan *nasus* anvendes, da det neppe kan betvivles, at *Rafinesques Diplanchias nasus*¹⁾ er en herhen hørende Form. *Mola nasus*, som vi altsaa ville kalde den foreliggende Form, er uidentivl et ægte pelagisk Dyr, der beboer det aabne Atlanterhavs varmere Strøg, hvor den blandt andet er seet og undersøgt af *Professor Reinhardt* paa hans Hjemreise fra Brasilien, men den er funden lige fra Amerikas Kyster til de danske og engelske mod Nord og indtil henimod det gode Haabs Forbjerg mod Syd. Ved Europas Kyster synes den iøvrigt ikke at have vist sig saa ganske sjelden.

Af den mindre Form, som vi med *Ranzani* ville kalde *Mola Retzii*, kjendes ikke med Sikkerhed noget Exemplar af mere end 23 Tommers Længde; den har en noget kortere, mindre langstrakt Figur, hvis Høide forholder sig til Totallængden = 2 : 3; den mangler aldeles den fremspringende Tryne saavel som Sidekølene, navnlig den nedre; Halefinnens frie Rand er lige eller kun ganske svagt bugtet, og den er ikke ved Indsnit adskilt fra den høie og smalle Ryg- og Gatfinne; Straalerne kunne tælles i disse uden Dissection, mindre let derimod i den tykkere Halefinne. Paa de to foreliggende Exemplarer (det før omtalte Skelet i Universitetets physiologiske Museum og det af Prof. *Krøyer*²⁾ beskrevne i det kongelige Museum) fandtes 12—13 Brystfinnestraaler, 18 Ryg-, 17 Gat- og 12—14 Halefinnestraaler. *Retzius* er den eneste Forfatter, som omtaler Halefinnens Randknogler, der dog ligesaa lidt mangle her som hos *Mola nasus*, om de end undertiden kun ere lidt udviklede; ligeledes er han den eneste, som beskriver de karakteristiske Tænder eller Tandknuder, som paa den indre Deel af Kjæberne sondre sig ud fra den almindelige, Kjæberne beklædende Tand-

¹⁾ *Ranzani* (l. c.). Det er nemlig ganske klart, at *Rafinesque* har taget den Fure, som hos alle Klumpfiske fortil begrænder den bevægelige Deel af Gjællelaaget, for en forreste Gjællespalte.

²⁾ Danmarks Fiske, 3die Deel p. 732.

masse. Hudknoglerne i Trynen og under Munden, i Bugkanten, savnes derimod hos denne Art, til hvilken man foruden *Retzius's* og *Kroyers* Exemplarer kan henføre den 1780 ved Brest fangne Klumpfisk¹⁾; ogsaa den i »*Fauna japonica*²⁾« afbildede Form kunde føres herhen, naar det ikke syntes mindre rimeligt, at den samme Art skulde træffes ved Japan og i den nordlige Deel af Atlanterhavet. Derimod er det forekommet os noget tvivlsomt, om de af *Borlase*³⁾, *Donovan*⁴⁾ og *Yarrell*⁵⁾ afbildede endnu mindre (14 Tommer lange) og forholdsviis endnu kortere, men kun ved de engelske Kyster iagttagne, Klumpfiskeformer kun skulde være den noget yngre Form af den samme Art.

En tredie Hovedform indenfor Slægten er den, som *Retzius* (l. c.) benævnte *Tetrodon truncatus*, men som ofte er bleven beskrevet og afbildet under mange forskellige Navne. Da vi have kunnet sammenholde de af *Aldrovandi*⁶⁾, *Borlase*⁷⁾, *Plancus*⁸⁾, *Donovan*⁹⁾, *Schneider*¹⁰⁾, *Commerson*¹¹⁾ og *Richardson*¹²⁾ meddeelte Figurer af mere langstrakte Klumpfiskeformer med et udstoppet Exemplar i Universitetets zoologiske Museum, troe vi at kunne udtale som vist, at alle disse Fremstillinger kun gjengive een og samme Art. Denne afviger, som allerede *Nardo*¹³⁾ har udviklet, fra de to typiske *Mola*-Former (*M. nasus* og *M. Retzii*) ved flere ikke uvigtige

¹⁾ Journal de physique t. XVI (1780) p. 58 tab. 2.

²⁾ Pisces t. 127.

³⁾ The natural history of Cornwall (1758) tab. 26 fig. 6 (Sunfish from Loo).

⁴⁾ The natural history of british fishes. Vol II (1803) tab. 25.

⁵⁾ A history of british fishes. Vol II (1836) p. 350.

⁶⁾ l. c. p. 413 (Træsnit).

⁷⁾ l. c. tab. 26 fig. 7 (Sunfish from Mountsbay).

⁸⁾ l. c. t. II (1746) tab. 17.

⁹⁾ l. c. tab. 41.

¹⁰⁾ *Blochii* systema ichthyologicum (1801) t. 97.

¹¹⁾ *Lacépède*: histoire naturelle des poissons, vol. I (1798) tab. 22.

¹²⁾ l. c. p. 441.

¹³⁾ *Conciderazioni sulla famiglia dei pesci Mola e sui caratteri che li distinguono* (Annali delle Scienze del Regno Lombardo-Veneto, 1840.).

Forhold; Legemsformen er saaledes meget langstrakt, saa at Forholdet mellem Høiden og Længden bliver som 1:2; de nøgne tyndhudede Finner ere hverken beklædte med Beenkorn eller Beentorne, og Straalerne kunne derfor tælles uden Vanskelighed i dem alle; Halefinnen, der hænger umiddelbart sammen med de andre uparrede Finner, er heelrandet, uden Randknogler, og indtager en eiendommelig skjæv eller skraa Stilling, paa Grund af den Maade, hvorpaa Legemet bagtil er skraat afstudet; de talrige, tætstillede Halefinnestraalers Penselform er ogsaa noget for denne Art eiendommeligt, og hertil kommer endelig de længere og spidsere Brystfinner, Hudens større Fasthed og *Ostracion*-agtige Sammensætning af smaa sexkantede Beenskjolde samt en livligere, dels stribet, dels plettet og marmoreret Tegning¹⁾. Finnestraalernes Antal finde vi at være 13 i Bryst-, 19 i Ryg- og Gat- og 18 i Halefinnen. Af *Plancus*'s Beskrivelse af dens indre Bygning synes det ogsaa at fremgaae, at denne i flere væsentlige Forhold er forskjellig fra de ægte Mølers. Det kan saaledes maaskee blive nødvendigt at udsondre denne Art fra de andre ved et eget Slægtsnavn, og som saadant vil da det af *Nardo* foreslaaede *Ranzania* blive at anvende, saa at Arten vil blive at benævne *Ranzania truncata* (Retz.). Ligesom *M. Retzii* kjendes den kun fra Europas atlantiske og Middelhavskyster, ikke tillige, som *M. nasus*, fra den amerikanske Side af dette Verdenshav.

Der kjendes saaledes (naar *Lienards Orthragoriscus lanceolatus*²⁾ lades ude af Betragtningen) kun 3 *sikre* Arter af Klumpfiske. *Ranzanis* Forsøg paa at kløve denne Gruppe i 6 Slægter og 16 Arter var aldeles forfeilet, og næsten alle maae de forsvinde igjen af Systemet. De ganske smaa piggede Klumpfiskeformer, som nogle Gange ere blevne fiskede i Atlanterhavet og

¹⁾ Bedst gjengivet af *Commerson* (l. c.).

²⁾ *Revue zoologique* (1840) p. 291.

beskrevne af *Pallas*¹⁾, *Koelreuter*²⁾, *Mitchill*³⁾ og *Gachet*⁴⁾, bør ligeledes forsvinde af Systemet; de repræsentere nemlig hverken særegne Arter («*Orthragoriscus spinosus*» Schn.) eller særegne Slægter (*Molacanthus* Swainson, *Acanthosoma* de Kay), end sige en egen Familie (*Molacanthidæ* Gill.), men efter vor Overbeviisning kun de yngre Udviklingstrin af *Mola*-Slægten. Vi støtte denne Udtalelse paa Undersøgelsen af to høist interessante smaa Individuer, som ere indsamlede i den tropiske Deel af Atlanterhavet af Dhr. Skibscapitainer *Hygom* og *Andréa* og som vise, i hvilken overordenlig Grad de spæde *Mola*-Unger ere forskjellige i Form, Physiognomi og Beklædning fra de udvoxne.

Den nærmere Beskrivelse af disse Unger saavel som af selve Kæmpe-Klumpfisken forbeholdes Selskabets Skrifter tilligemed Bemærkninger om denne Fiske-Slægts Levemaade, om forskjellige den tillagte Egenskaber og Livsytringer, dens Parasiter o. s. v. saavel som i det Hele den nærmere Begrundelse af de her i al Korthed sammenstillede Resultater, som kunde antages at være af mere almindelig Interesse.

I Mødet var fremlagt:

Fra Gesellschaft der Wissenschaften i Leipzig.

Berichte über die Verhandlungen. Mathematisch-Physische Classe
1861. I. II. Leipzig 1862.

— — — — — Philologisch-Historische Classe
1861. II—IV. Leipzig 1862.

G. Harstenstein: Lockes Lehre von der menschlichen Erkenntniss in Vergleichung mit Leibnitz's Kritik derselben. Leipzig 1861.

W. Roscher: Die deutsche Nationaloekonomie an der Gränzscheide des sechzehnten und siebzehnten Jahrhundert. Leipzig 1862.

¹⁾ Spicilegia zoologica fasc. VII (1770) p. 39 tab. IV fig. 7.

²⁾ Novi Commentarii Acad. Scient. imper. Petropolitane t. X (1766) p. 337 tab. VIII fig. 2 og 3.

³⁾ Annals of the Lyceum of natural history of New York, vol. II (1828) p. 264 tab. V. fig. 1.

⁴⁾ Actes de la société Linnéenne de Bourdeaux, t. V (1832) p. 253.